העבר היהודי בסכנה: 3000 שנות מורשת עלולות להיעלם תוך 30 שנה

written by דוד מ׳ וינברג | 26.08.2024

יהודה ושומרון עשירים באתרים של מורשת לאומית יהודית. זוהי ארץ התנ"ך. ההוכחות הפיזיות של התנ"ך נמצאות במאות אתרים ארכיאולוגיים ידועים ואולי אלפי אתרים שלא נתגלו עדיין המעניקים ראיות בלתי מעורערות המקשרות את העם היהודי לארץ ישראל.

זו בדיוק הסיבה לכך שהרשות הפלסטינית הורסת באופן שיטתי את האתרים הארכיאולוגיים ביהודה ושומרון. היא שודדת ומוחקת בכוונה עתיקות יהודיות, כדי לנסות ולמחוק את הראיות.

לפני חודש נקטה ממשלת ישראל צעד ראשון לעצירת החיסול של המורשת היהודית. בפעם הראשונה (מאז שפעילי ארכיאולוגיה ישראלים ערכו ב-2020 סקר נרחב של כ-300 אתרים תחת התקפה פלסטינית), החליטה הממשלה לתמוך בהצעת חוק שהוגשה על ידי ח"כ עמית הלוי מהליכוד, שתרחיב את סמכויות רשות העתיקות לניהול ושימור אתרים היסטוריים ליהודה ושומרון.

רשות העתיקות היא מוסד מדעי מקצועי בעל תקציב נכבד, יכולת אכיפה ממשית, ויחידה למניעת גניבות. עד כה היו אתרי העתיקות ביו"ש באחריות פיקוד המרכז של צה"ל והמנהל האזרחי (מתאם פעולות הממשלה בשטחים), שאין להם עניין של ממש בנושא זה. משרד "קצין המטה לארכיאולוגיה" של המנהל האזרחי הוא מחלקה הסובלת מהיעדר גיבוי מהמנהל ומבעיות כוח אדם וסמכויות אכיפה.

המנהל לא הצליח לסמן רשמית את גבולות רוב אתרי המורשת ביהודה ושומרון, מה שמקשה על מניעת בנייה בלתי חוקית של הרשות הפלסטינית ופרויקטים חקלאיים (שוב, בכוונה) המשתלטים על האתרים הללו. גם פרשנויות מיושנות להסכמי אוסלו על ידי יועצים משפטים של המנהל הפריעו, בטענת היעדר סמכויות אודות יכולתה של ישראל להתערב כדי להגן על אתרי מורשת יהודית באזור B. זאת, למרות הקמפיין המובהק והמרושע של הרשות הפלסטינית למחוק כל אתר יהודי/ישראלי אפשרי.

הרס ממוסד בתמיכה ובמימון בינלאומיים

הסקר של 2020 נערך על ידי ארגון בשם "שומרים על הנצח" ונתמך על ידי קואליציית ארגונים לשמירה על אתרי מורשת ביו"ש ופורום שילה. הסקר מצא כי 80% מהאתרים הארכיאולוגיים החשובים ביהודה ושומרון (רובם מתוארכים לתקופת הבית השני) ניזוקו, כאשר מחציתם נמצאת בסכנה מיידית של חיסול מוחלט.

ההרס הגרוע ביותר היה באתרים באזור B, שבו למרות שליטה ביטחונית ישראלית טכנית (לצד שליטה אזרחית פלסטינית), אין שליטה ישראלית אפקטיבית. אין חוק ואין אכיפה. בין אתרי המורשת הבולטים באזור B שנחשפים לנזק חמור ומתמשך הם "מזבח יהושע" בהר עיבל, מצודת החשמונאים בתל ארומה, וחלקים גדולים מסבסטיה (שומרון העתיקה) – בירת ממלכת ישראל המקראית.

המאמצים הממוסדים של הרשות הפלסטינית להרוס אתרי מורשת יהודיים (וגם אתרים נוצריים, כולל כנסיות רבות מהתקופה הביזנטית) נתמכים, למרבה הצער, על ידי רשת בינלאומית של גופים מדינתיים זרים שממממנים באופן ישיר או עקיף פעילויות הרסניות. זאת בצירוף חרם אקדמי בינלאומי על חוקרי ארכיאולוגיה העובדים ביהודה ושומרון, מה שמקשה על מחקר תיאורטי ומעשי של האתרים הארכיאולוגיים ביו"ש, וכתוצאה מכך מעודד את הזנחתם ואת ההרס הסופי שלהם.

הסיפור אולי הנורא ביותר הוא הסאגה המתמשכת בהר עיבל ליד שכם, שבו זוהה אתר ארכיאולוגי דרמטי וגדול מהתקופה המקראית המוקדמת. הפרופסור המנוח אדם זרטל ורבים מתלמידיו הארכיאולוגים זיהו את האתר הזה כמזבח של יהושע (ראה בספר יהושע פרק ח') שבו נערך טקס דרמטי לאישור ברית האלוקים עם העם היהודי לאחר השלבים המוקדמים של כיבוש ארץ ישראל. כתובת עברית עתיקה נמצאה על קמע באתר זה, יחד עם שברי עצמות שרופות וכלי חרס ייחודיים שמחזקים את התזה של זרטל.

זרטל שילם כספי "פרוטקשן" לבעל הקרקע הפלסטיני המקומי כדי להגן על האתר, מכיוון שהוא לא סומן כאתר מורשת על ידי קצין הארכיאולוגיה של צה"ל, וזרטל ידע שהסנסציה העולמית שיגרום גילויו תוביל להתקפות פלסטיניות. אבל האדמה נמכרה לפלסטיני הקשור לחמאס וזה תכנן עם הרשות הפלסטינית לסלול על גבי האתר כבישים ולבנות בו 24 יחידות דיור גבוהות. ואכן, בשנת 2001 סללה הרשות הפלסטינית כביש המקיף את האתר והרסה חלק מהאזור, ובכלל זה טחנה חלק מגדר האבן העתיקה באתר לחצץ ואז השתמשה בחצץ לסלילת הכביש.

קבוצה גדולה מהארכיאולוגים הישראלים הבולטים ביותר (כולל מבקרים של זרטל וארכיאולוגים מאוניברסיטת תל אביב שאינם מאמינים בנרטיב המקראי, וגם זוכי פרס ישראל בארכיאולוגיה) חתמו פעמיים על עצומה ציבורית לשר הביטחון דאז בני גנץ ולראש הממשלה נתניהו בדרישה להגן על אתר המזבח בהר עיבל, ללא הצלחה.

בינואר 2023 החל קבלן בנייה פלסטיני לעבד שוב את האזור. קצין ישראלי אפילו מצא את התוכניות של הרשות הפלסטינית להרוס את כל האתר בתוך אחד הטרקטורים שהיו בפעולה. קצין מטה הארכיאולוגיה פעל אז לסימון האתר כאתר מוגן, אך המנהל האזרחי התעקש שהקו יימתח בצמצום רק סביב ה"מזבח" ללא המישור הסובב (שבו אולי התרחש טקס השבועה התנ"כי) ויכול להיות אזור עשיר מבחינה ארכיאולוגית. התירוץ: סמכות משפטית לא מספקת. והקרב נמשך.

סיפור נוסף שמעורר זעם קשור לאקוודוקט (מוביל מים) המדהים המזוהה כמערכת המים המפוארת של המלך שלמה שעוברת מחברון דרך בית לחם לירושלים, כולל מה שמכונה היום "בריכות שלמה", דרום-מערבית לבית לחם.
הפלא הזה של הנדסה עתיקה, באורך 40 ק"מ, מתואר בפירוט בתנ"ך, והתיאור מתאים בדיוק לממצאים הארכיאולוגיים. הבריכות והאקוודוקט שרדו 2,000 שנה של קיץ וחורף ופולשים זרים רבים עד להגעת הרשות הפלסטינית.

בשנת 2022 חפרה הרשות הפלסטינית מחצבה עצומה בגודל 1,500 דונם בבית פג'אר, ממש דרך חלק מהאקוודוקט. הכרייה גרמה נזק בלתי הפיך לאקוודוקט, עם כ-100 מטרים של מנהרה וכ-2,000 מטרים של האקוודוקט משני צידי המנהרה שהפכו לאבנים. ממשלת ישראל לא עשתה דבר כדי לעצור זאת.

זה המקום להצביע על כך שהרס אתרי מורשת יהודית ביהודה ושומרון הוא הפרה גסה ומפורשת של הסכמי אוסלו ושל כל המסגרות המשפטיות הבינלאומיות הרלוונטיות, כולל חובות שימור המורשת תחת אונסק"ו (שהרשות הפלסטינית הצטרפה אליו ב-2011), ואמנת המורשת העולמית (המכונה איקומוס, המועצה הבינלאומית לאנדרטות ואתרים).

3000 שנות מורשת עלולות להיעלם תוך 30 שנה

הצד השני של המטבע הוא שממשלת ישראל הייתה רשלנית גם היא בחובותיה המשפטיות לשימור מורשת בינלאומית (בנוסף לאחריותה לזיכרון יהודי ואמת היסטורית), על פי הוראות אמנת האג והחוק הירדני שעדיין חל בחלקו בגדה המערבית.

בית המשפט העליון של ישראל, במיוחד, היה שחקן קהה-חושים בסאגה מתמשכת זו. בית המשפט מוותר פעם אחר פעם על הזדמנויות להכריח את ממשלת ישראל לפעולה נגד ההרסנות הפלסטינית. התוצאה העצובה עד כה היא אכן חיסולית: שלושת אלפים שנות מורשת בדרך להיעלמות כמעט מוחלטת תוך 30 שנים בלבד. זו טרגדיה שיש לעצור אותה.

אני מצדיע לארכיאולוגים ולשרים בצלאל סמוטריץ ועמיחי אליהו, ח"כ עמית הלוי ואחרים, שהביאו את הנושא הזה לשולחן הממשלה. יש להוציא הנחיות מדיניות ברורות לרשות העתיקות, לצה"ל, למשטרת ישראל ולשב"כ לתעדף את שימור אתרי המורשת ביהודה ושומרון ולהעניש את הרשות הפלסטינית על תוקפנותה. מנהלת ההתיישבות של השר סמוטריץ' הינה בשורה של ממש, וסנונית ראשונה של שינוי עומק במערכת. המעבר לניהול אזרחי נפרד בסוגיות אלו והקמת מערך הייעוץ המשפטי האזרחי הם פתח לתקווה ולכך שישראל תקיים סוף סוף את חובתה המוסרית הפשוטה.

שימור והגנה הם הכרח כדי שמשהו מהמורשת המקראית יישאר לדורות הבאים. כדי שארץ התנ"ך לא תימחק על ידי תוקפנות והכחשה פלסטינית.

המאמר התפרסם במקור ראשון, בתאריך 26.08.2024.